

MAGYAR–JUGOSZLÁV KÖZELEDÉS AZ 1960-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

SZABÓ FERDINÁND

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar,
Budapest, Magyarország

ORCID: [0009-0005-6856-0615](https://orcid.org/0009-0005-6856-0615)

Absztrakt: A tanulmány a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (1963-tól) közötti bilaterális kapcsolatokat elemzi az 1950-es évek végétől 1964-ig, különös tekintettel a két vezető állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Jugoszláv Kommunista Szövetség közötti kapcsolatra.

Kulcsszavak: Magyar Szocialista Munkáspárt, Jugoszláv Kommunista Szövetség, Kádár János, Josip Broz Tito, Nyikita Hruscsov, diplomácia, bilaterális kapcsolatok, pártkapcsolatok, hidegháború, közeledés, szocialista blokk

HUNGARIAN–YUGOSLAV RAPPROCHEMENT IN THE FIRST HALF OF THE 1960S

Abstract: The study analyzes bilateral relations between the Hungarian People's Republic and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (from 1963) from the late 1950s to 1964, with particular emphasis on the party relations between the two leading state parties, the Hungarian Socialist Workers' Party and the Communist League of Yugoslavia.

Keywords: Hungarian Socialist Workers' Party, League of Communists of Yugoslavia, János Kádár, Josip Broz Tito, Nikita Khrushchev, diplomacy, bilateral relations, party relations, Cold War, rapprochement, socialist bloc

BEVEZETÉS

Az 1945 és 1990 időszak magyar–jugoszláv kapcsolatai több egymástól elkülöníthető korszakra tagolhatók. A második világháború vége és az 1948-ban bekövetkező Kominform-konfliktus közötti három évet a háború kimeneteléből fakadó alá-fölé rendeltségi viszony ellenére baráti légkör jellemezte a két ország között. Ez a tendencia minden bizonnyal folytatódott volna a magyarországi kommunista diktatúra formális kiépítését követően is, az 1948 márciusában kibontakozó szovjet–jugoszláv hatalmi konfrontáció ugyanakkor átírta a magyar–jugoszláv viszonyrendszert is. A sztálinista magyar vezetés Rákosival az élén nem habozott a legvehemensebb támadásokat intézni az ország déli szomszédja ellen, s a két állam, illetve állampárt kapcsolata történelmi mélypontra zuhant. Sztálin 1953-ban bekövetkező halálát követően óvatos normalizálódási folyamat kezdődött a Szovjetunió és Jugoszlávia között, aminek egyértelmű jele volt Nyikita Hruscsov 1955-ös belgrádi látogatása, és a két ország közötti kapcsolatok nagykövetségi szintre emelése 1956 októberében. Az új szovjet politikát követve ugyanebben a hónapban Gerő Ernő és Kádár János vezetésével magyar delegáció utazott Jugoszláviába, ahol a két fél számos államközi kapcsolatokat érintő kérdésben megegyezett.¹ Az 1956-os forradalom és szabadságharc viszont törést jelentett ebben a folyamatban is, hiszen a jugoszláv elnök, Josip Broz Tito „beleegyezett” a második szovjet intervencióba, a Nagy Imre-kormány egyes tagjainak elméleti síkon mégis menedékjogot adott. A szabadságharc megítélésében létrejött nézeteltérések, valamint a Nagy Imre-per mentén újabb politikai-ideológiai konfliktus alakult ki a két ország között, amit 1959-ig heves jegyzék-váltások jellemeztek.²

Az ezt követő évek magyar–jugoszláv kapcsolatai átfogó feltárásával és elemzésével még adós a magyar történettudomány, ezért jelen tanulmány célja a Magyar Népköztársaság és a délszláv állam viszonyának vázlatos bemutatása az 1958 és 1964 közötti időszakban. A diplomáciai érintkezés alakulását ekkoriban elsősorban politikai tényezők befolyásolták, ami a vizsgált államok geopolitikai helyzetéből adódott. Magyarország és Jugoszlávia esetében két szomszédos,

¹ A korszak magyar–jugoszláv kapcsolataihoz részletesebben lásd Domján Dániel Ferenc: *Kényszerpályák és különutak. Hírszerzés, diplomácia és a magyar–jugoszláv kapcsolatok 1945–1956*, Budapest, RETÖRKI, 2023; Vukman Péter: „*Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen*”. *Jugoszláv politikai emigránsok Magyarországon (1948–1980)*, Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Kronosz, 2017.

² A Nagy Imre-per és Jugoszlávia kérdésköréhez részletesebben lásd: Ripp Zoltán: *Belgrád és Moszkva között. A jugoszláv kapcsolat és a magyar kérdés (1956. november – 1959. február)*, Budapest, Politikatörténelmi Alapítvány, 1994.

társadalmi-politikai berendezkedésében hasonló, de külpolitikai lehetőségeit, illetve érdekeit tekintve egészen eltérő adottságokkal rendelkező államról volt szó. A közeledés elvi lehetőségét a Szovjetunió külpolitikájában bekövetkező változások, illetve a keleti blokk felé történő jugoszláv nyitás tette lehetővé, ami az évek előrehaladtával felsőszintű diplomáciai találkozók, illetve folyamatos külügyi kapcsolattartás realizálásával vált politikai gyakorlattá.

A SZOVJET–JUGOSZLÁV KAPCSOLATOK

Az 1956-os forradalmat követően nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország huzamosabb ideig a szovjet birodalom része marad, s ezzel együtt külpolitikai perspektívái is a szovjet hatalmi érdekek alá rendelődnék.³ A magyar kérdés napirenden tartása az ENSZ Közgyűlése előtt tovább szűkítette a kádári vezetés mozgásterét, de a szocialista – ideértve a kommunista berendezkedésű, de a Varsói Szerződésen kívüli – országokkal történő kapcsolattartás során ez az aspektus kevésbé érvényesült. A szovjetekkel történő szakítást követően Jugoszlávia szoros gazdasági kapcsolatokat épített ki a nyugati blokk országaival, elsősorban az Egyesült Államokkal, akiktől a délszláv állam 1948 és 1962 között több mint 700 millió dollár katonai segílyt és 1,5 milliárd dollár vissza nem térítendő államközi kölcsönt kapott. Tito 1953-ban barátsági és együttműködési egyezményt kötött az akkor már NATO tag Görögországgal és Törökországgal, ami katonai-védelmi szempontból is közelítette Jugoszláviát az észak-atlanti szövetséghez.⁴ Mindeközben a jugoszláv vezetésnek arra is ügyelnie kellett, hogy a nyugathoz való közeledés ne keltse a teljes azonosulás látszatát, ezért egyre nagyobb, az 1960-as évek elejére már vezető szerepet vállalt a hidegháborús kettéosztottságban harmadik pólust teremteni kívánó el nem kötelezettek mozgalmában. A szovjetek ki szerették volna használni a jugoszlávok fejlődő országokhoz fűződő jó kapcsolatát, Hruscsov 1955-ös „Canossa-járását” követően pedig általánossá vált az a Jugoszláviával szembeni szovjet magatartás, amely megpróbálta visszaintegrálni a szocialista blokkba a délszláv államot. Ez a törekvés még inkább felerősödött, miután Mao Ce-tung és a Kínai Kommunista

³ Békés Csaba: A magyar külpolitika fő vonásai, 1945–1990, in Horváth Sándor – Kecskés D. Gusztáv – Mitrovits Miklós (szerk.): *Magyarország külkapcsolatai 1945–1990*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021, 29–30.

⁴ William Klinger – Denis Kuljis: *Tito's Secret Empire. How the Maharadja of the Balkans Fooled the World*, London, Hurst&Company, 2021, 253–257.

Párt ideológiai harcot kezdeményezett a desztalinizációt hirdető szovjet vezetéssel szemben.⁵

A Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) XXI. kongresszusa 1959-ben elfogadta a Jugoszláviát is érintő kölcsönös előnyök politikáját, amelynek lényege a politikai és az egyéb – kulturális, gazdasági – kapcsolatok szétválasztása volt, annak érdekében, hogy a pártközi kapcsolatok hiánya vagy nem kielégítő minősége ne legyen akadálya az államközi együttműködésnek.⁶ A szovjet közeledési lépések nyitott kapukra találtak jugoszláv oldalon, ugyanis Tito éppen ekkor kezdte újraorientálni a délszláv állam külpolitikáját a szocialista blokkhoz való közeledéssel. Ennek hátterében az apadni kezdő nyugati segélyeken és hitteleken túl az a felismerés állt, hogy kommunista berendezkedése ellenére Jugoszlávia határai nyitottabbak voltak a kapitalista országok irányába, ami folyamatosan növekvő fenyegetést jelentett az állam belpolitikai életére.⁷ Az SZKP XXII. kongresszusa megerősítette a Szovjetunió új Jugoszlávia-politikáját, majd a közeledés nyilvánosság számára is kézzelfogható jele volt Leonyid Brezsnyev, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Első Elnökének jugoszláviai látogatása 1962. szeptember 24. és október 4. között. Brezsnyev ugyan kritikával illette azt a jugoszláv gyakorlatot, hogy hatalmi szempontból egyenlőségjelet tesznek a kapitalista és a szocialista blokk közé, mégis hangsúlyozta, hogy a szovjet vezetés célja a kapcsolatok teljes mértékű rendezése Jugoszláviával párt és állami vonalon egyaránt, ezért Hruscsov megbízásából szovjetunióbeli látogatásra invitálta Titót 1962 decemberére.⁸ Tito és Hruscsov találkozója a gyakorlatban is megerősítette az utóbbi néhány év politikai közeledését a két ország között. Hruscsov nyilvánosan elismerte, hogy Jugoszlávia szocialista ország, hogy a „szocializmus építésének” több útja létezhet, Tito pedig az együttműködés elmélyítését és katonai területre történő kiterjesztését javasolta.⁹

A MAGYAR–JUGOSZLÁV KAPCSOLATOK A NAGY IMRE-PERT KÖVETŐEN

A magyar–jugoszláv kapcsolatok a Nagy Imre-pert követően tovább romlottak. A Jugoszláv Kommunista Szövetség VII. kongresszusán elhangzott beszédek és

⁵ A szovjet–kínai konfliktushoz lásd Lorenz M. Lüthi: *The Sino–Soviet Split. Cold War in the Communist World*, Princeton, Oxford Princeton University Press, 2008.

⁶ Ljubodrag Dimić: *Jugoslavija i hladni rat*, Beograd, Arhopelag, 2014, 248.

⁷ Đoko Tripković: *Jugoslavija – SSSR 1956–1971*, Beograd, Institut za Savramenu Istoriju, 2013, 145.

⁸ Tripković: *Jugoslavija*, 132.

⁹ Uo., 138.

az elfogadott pártprogram miatt megszakadtak a kapcsolatok a Magyar Szocialista Munkáspárt és a jugoszláv állampárt között. Az MSZMP vezetése a korábban is létező ideológiai nézeteltéréseken túl (a jugoszláv szocializmus „önigazgató” modellje, a Szovjetunió vezető szerepének elutasítása, a hidegháborús antagonizmus eltérő értelmezése) azt is sérelmezte, hogy a kongresszuson Tito és Edvard Kardelj is forradalomnak minősítette 1956-ot, megkérdőjelezve a magyar hatalmi berendezkedés legitimitását.¹⁰ Ettől kezdődően egészen 1964-ig a magyar–jugoszláv kapcsolatok központi kérdése a két állampárt közötti kapcsolat hiányának felszámolása volt, ugyanis a kor szocialista országai közötti diplomáciai kapcsolatok helyzete elsősorban az adott államok kommunista pártjai közötti viszonytól függtek. Ez a szocialista világrendszer sajátos belső dinamikájából fakadt, amely szerint a kommunista országok a Szovjetunió vezető szerepének elfogadásán túl közös normákkal, célokkal és eszközökkel rendelkeznek. A szovjettől eltérő ideológiai vagy politikai álláspont egyfajta „eretnekségnek” számított, amely akadályozott minden további diplomáciai érintkezést. Több mint egy évvel a JKSZ VII. kongresszusát követően az SZKP XXI. kongresszusán megfogalmazott új szovjet megközelítés lehetővé tette az óvatosságot magyar kapcsolatkeresést a jugoszláv külüggyel. Egy 1959 novemberében keletkezett külügyminisztériumi feljegyzés ugyan még hosszasan részletezte Jugoszlávia szerepét az „ellenforradalomban”, ugyanakkor azt is megemlíttette, hogy a körülmények változásából fakadóan a magyar külpolitika kezdeményezőkben léphet fel déli szomszédja irányában, és „korlátozott együttműködést” alakíthat ki a nemzetközi élet egyes területein.¹¹ Ez az alapállás egy évvel később sem változott, de a múlt végletesen rossz tapasztalatai okán kialakult gyanakvó magatartásmód még érezhető maradt. Az 1961. január 28-án a Külügyminisztériumi Kollégium számára készült előterjesztés Jugoszláviát még az „imperialista országoktól” jelentős függőségben lévő államként határozta meg, „amely külpolitikai téren is végérvényesen elkötelezte magát a revizionizmusnak”. Az előterjesztés készítője, Zágor György későbbi belgrádi nagykövet szerint a korábban tapasztalt szórványos jugoszláv közeledési kísérletek kizárólag a szocialista tábor gyengítésére és fragmentálására irányultak.¹² A szocialista tábor elzárkózását látva Veljko Vlahović, a JKSZ Végrehajtó Bizottságának tagja elővezette azt a magyar forrásokban „Vlahović-elméletként” hivatkozott új jugoszláv doktrínát, amely a meglévő és jó pártkapcsolatok függvényévé tette a szocialista országok közötti államközi kapcsolatokat. Ennek következtében az

¹⁰ MNL OL XIX-J-1-J (1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 35. doboz, 002917/2. ügyszám.

¹¹ MNL OL XIX-J-1-J (1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 8. doboz, sz. n. Magyar–jugoszláv kapcsolatok. 1959. november 19.

¹² MNL OL XIX-J-1-J (1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 8. doboz. 00370/6. ügyszám.

1961-es évek magyar–jugoszláv kapcsolatait kisebb diplomáciai csörték jellemezték, a propagandaanyagok illegális terjesztésétől a katonai légi határsértésekig.¹³ Az SZKP 1961 novemberében megrendezésre kerülő XXII. kongresszusa a két vizsgált ország viszonyára is döntő hatással volt. Ennek első jele Kádár János egyik pozitív hangvételű felszólalása volt az MSZMP VIII. kongresszusán 1962 novemberében. Az első titkár a magyar–jugoszláv kapcsolatokat elemezve kijelentette, hogy meg kell találni annak a módját, „hogyan – a nemzetközi munkásmozgalom legfontosabb kérdéseiben fennálló ideológiai véleményeltérésünk ellenére – a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kapcsolatai állami, gazdasági vonalon tovább javuljanak.”¹⁴ Egy hónappal később Tito korábban említett szovjetunióbeli látogatása során a jugoszláv elnök oda- és visszafelé is útba ejtette Budapestet, ahol mindkét alkalommal megbeszéléseket folytatott Kádár Jánossal. Az ezekről fennmaradt források szerint a rövid kölcsönös kül- és belpolitikai tájékoztatáson túl Kádár a „békés egymás mellett élés” koncepciója jegyében elsősorban a két ország közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok fontosságát emelte ki, Tito pedig a két szocialista állam közötti megfelelő politikai kapcsolatok szükségességét hangsúlyozta, és további magas szintű találkozókat sürgetett a két vezetés között.¹⁵ Kádár e tekintetben óvatosabb álláspontra helyezkedett, ami magyar részről egészen 1964 végéig meghatározó volt a déli szomszédot érintő külpolitikai vonalvezetésben. Ez az óvatosság volt érezhető a Tito látogatását követő első politikai bizottsági ülésen is, ahol Kádár János elvetette a jugoszláv részről korábban felvetett külügyminiszeri és külügyminiszter-helyettesi találkozót. A Politikai Bizottság határozata így csak Apró Antal és Mijalko Todorović, a Jugoszláv Szövetségi Végrehajtó Tanács alelnökének találkozójára, illetve Slavko Komar földművelésügyi miniszter meghívására terjedt ki. Emellett azonban fontos előrelépés volt az államközi együttműködés területén a magyar–jugoszláv kishatárforgalom egyes szakaszokon történő beindítására, a vízumkiadásra való könnyítésre és a turistaforgalom mérsékelt növelésére tett javaslatok.¹⁶ A politikai kapcsolatok fokozott ütemű bővítésétől – azaz a pártkapcsolatok felvételétől – való elzárkózást Kádár János a Központi

¹³ MNL OL XIX-J-1-J (1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 7. doboz, sz. n./1962–1963. Feljegyzés Jugoszláviával kapcsolatos külpolitikánk néhány elvi és gyakorlati kérdéséről. Dátum nélkül.

¹⁴ *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusa, 1962. november 20–24*, Budapest, Kossuth, 1962, 69.

¹⁵ MNL OL XIX-J-1-J (1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 7. doboz, sz. n. Jelentés az MSZMP KB Politikai Bizottságának. Kádár elvtárs beszélgetése Tito elnökkel a jugoszláv delegáció budapesti átutazása alkalmával, 1962. december 23.

¹⁶ MNL OL M-K S 288-5 288. 6. e. 28. https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_02880.pdf#search=&page=45 (Letöltés: 2025. június 17.)

Bizottság, a Központi Revíziós Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság 1963. március 8-i együttes ülésén a terhelt múltbéli kapcsolatokkal magyarázta: „[...] csak gondoljanak a magyar–jugoszláv tapasztalatok eddigi történetére. Hát nem lehet a népet hideg vízből meleg vízbe mártogatni, hogy egyszer a sárgaföldig szidjuk egymást, aztán meg minden átmenet nélkül az egekig dicsérgessük egymást, inkább menjünk kicsit lassabban, olyan lépéseket tegyünk, amik megérttek [...]”.¹⁷ Közel két hónappal később a Politikai Bizottság április 30-i ülésén az az elv is tisztázásra került, hogy a magyar politikai vezetés az ideológiai nézeteltérések miatt csak a JKSZ következő, akkor még napirendre sem tűzött kongresszusát követően tart időszerűnek további találkozókat Kádár és Tito között.¹⁸ A jugoszláv külügy ugyanakkor minél hamarabb realizálni szeretne volna a két vezető találkozóját, ezért az új magyar belgrádi nagykövet, Zágor György bemutatkozó látogatásán Tito javaslatot tett egy szeptemberi két-három napos, nem hivatalos találkozóra a jugoszláviai Karađordevóba. A magyar vezetés nem utasíthatta vissza a meghívást az utóbbi időszak közeledésének veszélyeztetése nélkül, a döntést pedig könnyítette, hogy Hruscsov 1963. augusztusi jugoszláviai látogatásának terve ismert volt a magyar külügy előtt.¹⁹ Az újabb legmagasabb szintű szovjet–jugoszláv találkozó pontot tett annak az 1955-ben kezdődő hruscsovi politikának a végére, amellyel az SZKP főtitkára arcvesztés nélkül szeretne volna közelebb húzni Jugoszláviát a szocialista táborhoz. Az éppen ekkor tetőfokára hágó szovjet–kínai konfliktus „az ellenségem ellensége a barátom” elve mentén megfelelő közös kapcsolódási ponttal szolgált Hruscsov és Tito számára.²⁰

KARAĐORDEVÓTÓL A PÁRTKAPCSOLATOK FELVÉTELÉIG

A minden korábbinál kedvezőbb légkör ellenére Kádár és a magyar külügyi vezetés nem változtatott tartózkodó álláspontján, ezért az 1963. szeptember 9–12. közötti négy napra időzített találkozó egyetlen célja a javuló tendencia fenntartása volt, anélkül, hogy a politikai kapcsolatokban drasztikus változásokra kerülne sor. Zágor György nagykövet 1963. augusztus 8-án a találkozóhoz

¹⁷ Vö. Vukman Péter: A magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1945–1990, in Horváth Sándor – Kecskés D. Gusztáv – Mitrovits Miklós (szerk.): *Magyarország külkapcsolatai 1945–1990*, MNL OL M-KS 288-4 61. ő. e. https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_04_00610.pdf#search=&page=1 (Letöltés: 2025. június 17.)

¹⁸ MNL OL M-K S 288-5 299. ő. e. https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_02990.pdf#search=&page=1 (Letöltés: 2025. június 17.)

¹⁹ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 6. doboz, 003448/1. ügyszám.

²⁰ Tripković: *Jugoslavija*, 147–149.

készített háttéranyagában arra figyelmeztetett, hogy a jugoszláv tárgyalódelegáció valódi célja a pártkapcsolatok felvételének konkretizálása lesz, ami elől a magyar félnek mindenképpen ki kell térnie. A nagykövet ezen túlmenően azt javasolta, hogy amennyiben Tito szavá tenné a kapcsolatok nem kielégítő fejlődését, úgy Kádár Jánosnak a többi szocialista országtól eltérő jugoszláv gazdasági és politikai berendezkedést kell a közeledés gátjának láttatnia.²¹ Kádár és Tito karađorđevói tárgyalásának jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a magyar első titkár megfogadta a nagykövet tanácsait, és az óvatos általános bel- és külpolitikai tájékoztatást követően meglepő nyíltsággal kijelentette, hogy „a két párt között formailag nincs kapcsolat. Az eddigi beszélgetések szellemében őszintén meg kell mondanom, nincs ilyen jellegű kapcsolatok megteremtésére megbízatásom.” Hogy tompítsa a fogalmazás élét, illetve nyitva hagyja a további közeledés lehetőségét hozzátette, hogy „figyelembe kell venni, hogy a mi nézeteltéréseink kicsinyek a kínaiakkal vitatott kérdésekhez viszonyítva” és „mi mint kommunisták jöttünk el ide, tehát mint pártemberek, sőt inkább mint ilyenek, hisz kommunista meggyőződésünket nem hagyhattuk otthon. Pártjaink kapcsolatainak helyzete tehát: formailag nincs, de a valóságban – van ilyen kapcsolat.” A jegyzőkönyv alapján Tito elfogadta a magyar álláspontot, nem nyitott vitát a kérdéssel kapcsolatban, és inkább a politikai szempontból megegyező állásfoglalásokat hangsúlyozta: a szocialista államok egységes fellépésének szükségességét és a kínai párttal szembeni harc fontosságát. A két vezető abban is megegyezett, hogy a közeljövőben folytatni fogják a legmagasabb szintű érintkezést.²²

A karađorđevói találkozó pozitív légköre és az álláspontok kölcsönös tisztázása lehetővé tette, hogy a Külügyminisztérium 1964-re a korábbi éveknél ambiciózusabb ütemtervet készítsen. Az akkor még képlékeny újabb Kádár–Tito találkozó mellett már januárra várták Aleksandar Ranković alelnököt, valamint minden készen állt Koča Popović jugoszláv külügyi államtitkárhelyettes és Péter János külügyminiszterhelyettes találkozójához. Ranković 1964. január 31. és február 1. közötti látogatása ugyanakkor nem volt megfelelően előkészítve, sem az elérni kívánt célokat, sem a látogatás formai és protokolláris részleteit illetően. Az előzetes tárgyalások során a magyar külügy nem tisztázta, hogy milyen rangú kíséretet várnak az alelnök mellé, a vártnál magasabb szintű delegációból (többek között Jovan Veselinov JKSZ VB tag; Ivan Gošnjak hadsereg tábornok, JKSZ VB tag; Đuro Pucar JKSZ VB tag) pedig arra következtetett a Külügyminisztérium, hogy Ranković konkrét egyezmények megtárgyalására kapott megbízást. Ez a feltételezés a vártnál merevebb magyar magatartást és félreértéseket

²¹ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 6. doboz, 003448/2. ügyszám.

²² MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 6. doboz, 003448/13. ügyszám.

eredményezett.²³ Az Aleksandar Ranković-tyal való személyes találkozót Kádár János Tito magyarországi meghívására igyekezett használni, amire az alelnök pozitívan reagált, de kiemelte Tito sűrű diplomáciai menetrendjét.²⁴ Az időhúzásra játszó magyar magatartás az év közepére a kapcsolatok átmeneti megtorpanását eredményezte. Zágor György nagykövet 1964. június 4-én kelt jelentésében ennek okát abban jelölte meg, hogy a nemzetközi munkásmozgalmon belül zajló folyamatok hatására a többi kommunista párttal – elsősorban az olasszal, a románnal és a finnel – és a szocialista államokkal gyorsabban fejlődtek a kapcsolatok, mint Magyarországgal: „a fentiek nyomán a jugoszláv–magyar kapcsolatok jelentősége – jugoszláv szemmel nézve – csökkent. Régebben a jugoszláv vezetőség különös súlyt helyezett a magyar viszonylatra, ma viszont csak egyik a sok közül.”²⁵ Ezzel párhuzamosan a jugoszláv külügy egyes csatornákon Tito magyarországi látogatásának megvalósulását is kétségessé tette, ami komoly diplomáciai kudarcra fenyegetett. A jugoszláv magatartásváltozás okainak megválaszolásához elengedhetetlen a jugoszláv források megismerése, ugyanis a magyar forrásokból nem derül ki, hogy valóban leértékelődött-e Magyarország szerepe a délszláv külpolitikai gondolkodásban, vagy pusztán az érdektelenséggel nagyobb aktivitást kívántani akaró diplomáciai manőverről van-e szó. A magyar pártvezetés mindenestre komolyan vette a helyzetváltozást, s a Politikai Bizottság június 30-i ülésén is érezhető volt az egymásnak ellentmondó hírek miatt kialakult feszültség. A kezdeményezést végül Kádár János vette kezébe, aki egy hosszabb elemzést követően azt javasolta, hogy „akármilyen is a jugoszláv válasz, mondjuk: kérjük, szakítson időt és jöjjön el Tito nem hivatalos magyarországi látogatásra néhány napra szeptember 10. és 20. között vadászati programmal”.²⁶ A belgrádi nagykövetség nem hivatalos tapogatózásai azonnal megkezdődtek, és pozitív visszajelzésre is találtak.²⁷ A látogatás hivatalos programját szeptember 8-án tisztázta a Politikai Bizottság, amelyben nagy hangsúlyt kaptak a reprezentatív epizódok, hiszen hosszú idő óta ez a látogatás volt az első *hivatalos* találkozó a két ország legmagasabb szintű vezetése között. Tito végül 1964. szeptember 11-én érkezett öt napig tartó magyarországi látogatására feleségével, Jovanka Brozzal együtt. A Kádár és Tito közötti tárgyalások a karadordevói találkozó tematikájának megfelelően a kölcsönös bel- és külpolitikai tájékoztatásra, a nemzetközi munkásmozgalom és a világpolitika aktuális kérdéseire, valamint a két állam bilaterális kapcsolataira terjedtek ki, de a látogatás hosszából adódóan a

²³ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 7. doboz, 00819/3. ügyszám.

²⁴ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 7. doboz, 00819/4. ügyszám.

²⁵ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 7. doboz, 004139. ügyszám.

²⁶ MNL OL M-KS 288-5, 337. ő. e. HU_MNL_OL_M-KS_288_05_03370.pdf

²⁷ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 8. doboz, 003941/3. ügyszám.

korábbiaknál részletesebb eszmecserékre is sor kerülhetett. Jelen tanulmány keretei nem adnak lehetőséget a két vezető közötti tárgyalások részletes bemutatására, ezért csak a tárgy szempontjából legfontosabb aspektusra – a két állampárt közötti kapcsolatok alakulására – koncentrálunk. Kádár és Tito szeptember 13-i tárgyalásán a magyar első titkár felvetette annak lehetőségét, hogy amennyiben Tito meghívja az MSZMP küldöttségét a JKSZ 1964 végén megrendezésre kerülő konferenciájára, úgy a meghívást az MSZMP elfogadja, és ezzel, ahogy Kádár fogalmazott, „úgy gondoljuk, a pártkapcsolatok az alapvető kérdésekben rendeződtek”. A jugoszláv elnök válaszában formálisan is meghívta a magyar pártot a kongresszusra, hangsúlyozva azt a régóta hangoztatott jugoszláv tételt, hogy a belpolitikai gyakorlatban nem szükséges másolnia egymást a két államnak, és csak azokban az alapelvekben kell egyetértenie a két ország vezetésének, amelyek minden szocialista országra érvényesek.²⁸ 1964. november 2-án érkezett meg Josip Broz Tito levele, amellyel a JKSZ Központi Bizottsága nevében hivatalosan is meghívta az MSZMP legfeljebb három tagú küldöttségét a jugoszláv párt december 7-én kezdődő kongresszusára. Az MSZMP Politikai Bizottsága november 10-én fogadta el a meghívást, a delegáció tagjainak pedig Fehér Lajost, Molnár Frigyeszt és Venéczi Lajost választotta. A delegáció utólagos jelentésében „*általában pozitívnak*” ítélte a kongresszus lefolyását, és részletesen ismertette az ott elhangzottakat, a JKSZ új ideológiai és politikai irányvonalát.²⁹

ÖSSZEGZÉS

Az MSZMP küldöttségének részvételével helyreállt a két párt között 1958-ban megszakadt kapcsolat, s így politikai szempontból is rendeződött a két szomszédos szocialista állam közötti viszony. Ezzel lezárult a két ország kapcsolatának azon időszaka, amely az SZKP XXI. kongresszusa után kezdődött, és az óvatos, megtorpanásokkal teli, de folyamatos közeledéssel írható le. E közeledés legfontosabb állomását jelentette Tito kétszeri útutazása Budapesten 1962 decemberében, Kádár János nem hivatalos látogatása Karadordevóban 1963 szeptemberében, Aleksandar Ranković nem hivatalos látogatása Budapesten, s végül Tito hivatalos magyarországi látogatása 1964 szeptemberében, amely előírányozta a két vezető állampárt kapcsolatfelvételét. A pártkapcsolatok felvétele az 1948-as szovjet–jugoszláv Kominform-konfliktust követően kialakult helyzet lezárásának is tekinthető, hiszen 1949 és 1964 között magyar delegáció nem vett részt a

²⁸ MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)-72, Jugoszlávia, 1945–1964, 8. doboz, 003941/28. ügyszám.

²⁹ MNL OL M-KS 288-32-b, 4. doboz, 65. ő. e.

Jugoszláv Kommunista Szövetség kongresszusain. A politikai, illetve pártkapcsolatok a korszak diplomáciai életének hangsúlyos, de nem kizárólagos aspektusai. A két vizsgált állam gazdasági, kulturális és közigazgatási érintkezésének rekonstruálásához további kutatások szükségesek, ahogy az 1964 és 1989–1990 közötti időszak magyar–jugoszláv bilaterális kapcsolatainak vizsgálata is várat még magára.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusa. 1962. november 20–24*, Budapest, Kosuth, 1962.
- MNL OL M-KS 288-4 Központi Bizottság (Ideiglenes Központi Bizottság) (1956–1989).
- MNL OL M-KS 288-5 Politikai Bizottság (Intéző Bizottság) (1956–1989).
- MNL OL M KS 288-32 Külügyi Osztály (Nemzetközi Pártkapcsolatok Osztálya), 1957–1989, 4. doboz.
- MNL OL XIX-J-1-j-(1945–1964)–72 Jugoszlávia, 1945–1964. 6., 7., 8., 35. doboz.

IRODALOMJEGYZÉK

- DIMIĆ, Ljubodrag: *Jugoslavija i hladni rat*, Beograd, Arhipelag, 2014.
- DOMJÁN Dániel Ferenc: *Kényszerpályák és különutak. Hírszerzés, diplomácia és a magyar–jugoszláv kapcsolatok 1945–1956*, Budapest, RETÖRKI, 2023.
- HORVÁTH Sándor – KECSKÉS D. Gusztáv – MITROVITS Miklós (szerk.): *Magyarország külkapcsolatai 1945–1990*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021.
- KLINGER, William – Kuljiš, Denis: *Tito's Secret Empire How the Maharaja of the Balkans Fooled the World*, London, Hurst & Company, 2021.
- LÜTHI, Lorenz M.: *The Sino–Soviet Split. Cold War in the Communist World*, Princeton–Oxford Princeton University Press, 2008.
- RIPP Zoltán: *Belgrád és Moszkva között. A jugoszláv kapcsolat és a magyar kérdés (1956. november – 1959. február)*, Budapest, Politikatörténeti Alapítvány, 1994.
- TRIPKOVIĆ, Đoko: *Jugoslavija – SSSR 1956–1971*, Beograd, Institut za Savramenu Istoriju, 2013.
- VUKMAN Péter: *„Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen”. Jugoszláv politikai emigránsok Magyarországon (1948–1980)*, Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz, 2017.